

Czippán Katalin

kutató, Weihenstephan-Triesdorf
Alkalmazott Tudományok
Egyeteme; oktatási vezető
tanácsadó, Cz&K Consulting;
az UNESCO MagyarNemzeti
Bizottság tagja

Moravcsik Andrea

politológus, blogíró

Munkamegosztás a szerzők között:

CzK: koncepcióalkotás, interjúk
készítése, összegzése, szerkesztés,
kézirat véglegesítése
MA: kutatómunka, első kézirat
elkészítése
Kapcsolattartó: Czippán Katalin,
czippank@czk-solution.eu,
+36/30 250 7857

„Az én kardom a tudomány, az én pajzsom a munka.”

**Hugonnai
Vilma, az első
magyar orvosnő
munkásságának
üzenetei 2022-ben**

Absztrakt

Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (angolul: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO) Magyar Nemzeti Bizottsága 2021-ben terjesztette elő Hugonnai Vilma – az első magyar orvosnő – halálának 100. évfordulóját az UNESCO-val való közös megemlékezésre. A Közgyűlés 2021. novemberi ülészaka pozitív döntése után az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság elnöke felkérte a Magyar Női Uniót, hogy koordinálja a „Hugonnai Vilma (1847–1922) első magyar orvosnő halálának 100. évfordulója UNESCO-val közös megemlékezés” rendezvénysorozatát. A megemlékezéssel Hugonnai Vilma a családok egészségéért végzett gyógyító tevékenysége, szellemi teljesítménye, kitartó lelki ereje, bátorsága, újító és kezdeményező szemléletmódja mellett a nők társadalmi szerepét értékékként követendő szellemiséget szeretnék a jelen és jövő nemzedékek elé példaként állítani. A rendezvénysorozat társszervezői a Magyar Védőnők Szakmai Szövetsége, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Levéltár, valamint a Magyar Szülésznők Egyesülete.

„Nem volt túlságosan könnyű élete, a praktizálás mellett gyermekfelügyeletet és nagyon sok egyéb munkát vállalt, kiállt a gyermekek és a nők védelméért, sőt, még egy könyvet is kiadott. Fischer-Dückelmann Anna németül írt, asszonyok számára készült családorvosi könyvéről van szó, amelyet lefordított magyarra és előszót is írt hozzá – ennek egy példányát a családi örökségben őrzöm” – mondta el Radványi András Lászlóné, Hugonnai Vilma dédunokahúga 2020-ban, a józsefvárosi Hugonnai Vilma tér avatóünnepségén. (Szabó Á, 2020) A Semmelweis Egyetem Külső Klinikai Tömbje mellett álló tér az első magyar orvosnő nevét viseli.

Jelen cikkben Hugonnai Vilma életútját a szervezőkkel készült interjúk alapján dolgozzuk fel. Azt elemezzük, hogy mit üzen a szervezőknek, milyen példát állít elénk 100 év távlatából Vilma doktorasszony életútja, munkássága.

A magyar tinédzser lányok nemzedékei Kertész Erzsébet Vilma doktorasszony című, 1965-ben megjelent leányregényből ismerték meg az első magyar orvosnő életét, aki éveken keresztül azért küzdött, hogy a nőket a tudományos életben is elismerjék. Hugonnai Vilma grófnő, a nők jogainak elszánt szószólója volt.

Hiszek a női, de mindenekelőtt teljes emberi mivoltunk erejében annyira, hogy bátran, mindenünket odaadva tudjunk állni a kihívások előtt. Hiszek abban, hogy döntéseinkért mi magunk vagyunk a felelősek. Gróf Hugonnai Vilma döntött, tervét eltökélten végigvitte számtalan akadályon, ellenálláson át. (Batthány-Schmidt Margit)

Nagytétényben, grófi család ötödik gyermekeként született (szentgyörgyi) Hugonnai Vilma Jozefa Laura Ilka. Apja gróf szentgyörgyi Hugonnai Kálmán földbirtokos, anyja Pánczély Terézia volt. Tanulmányait otthon kezdte, majd a pesti Prebstel Mária leánynevelő intézetnek lett bentlakásos tanulója, ahol 4 évet töltött. Ez az iskola állt az akkori leánynevelés legmagasabb szintjén, ennél tovább senki sem léphetett. Apja, a kor szellemének megfelelően mielőbb férjhez akarta adni, de Vilma csak kétévi mátkaság után, 18 évesen ment férjhez a gazdag, nála 20 évvel idősebb pándi földbirtokoshoz, Szilassy Györgyhez. A jelentős könyvtárral rendelkező Szilassyt nem túlzottan érdekelte a tudomány, míg ifjú felesége belemerült a természettudományok tanulmányozásába. Egy világ választotta el őket egymástól. Vilma otthonülő volt, szeretett olvasni, zongorázni, a férje eközben a barátaival mulatta az időt. Két gyermeke született ebből a házasságból. A férje sem vele, sem a fiúkkal nem törődött, így a házasság hamar tönkrement. Vilma gyakorlatilag 25 éves koráig a nőktől elvárt társadalmi normák szerint élte az életét. Első születe után azonban egyre inkább az orvostudományok és a nőgyógyászat felé fordult. Nőként orvosnak lenni akkoriban lehetetlen volt, de a háznép gyógyítása és az elsősegélynyújtás része volt a hagyományoknak. Így tanulmányai alapján autodidakta módon szerzett tudását ebben teljesítette ki, így haladt előre hivatása beteljesítése felé.

Hivatástudata, gyógyítási akarása arra ösztökélte, hogy folyamatosan gyarapítsa tudását. Elkötelezetten segített az elesetteken, szegényeken és vallotta, tanította, hogy a nők, a családanyák kulcsszerepet töltenek be a családok testi-lelki egészségének biztosításában, a betegségek megelőzésében és a gyógyulás segítésében is. (Várfalvi Marianna)

Mint földbirtokosfeleség több ízben ellátogatott a cselédekhez, a környékbeli parasztcsaládokhoz, és ha beteget talált, akkor elsősegélyben részesítette. Az elsősegélynyújtást az olvasmányjaiból, autodidakta módon sajátította el. Noha a háznép gyógyítása a hagyományokkal nem ellenkezett, a férje és anyósa nem nézte jó szemmel a tevékenységét. Amikor apósa himlős lett, önfeláldozóan gondozta, aki ennek hatására kilábalt a súlyos betegségéből. Munkája, odafigyelése apósa fölgyógyulása a családon belüli megítélésén is változtatott. Gyakorlatilag a család fő gondos ápolásával legalizálta orvostudományi érdeklődését. Az önéletrajzából az is kiderül, hogy munkájáért komoly árat fizetett. Himlős apósának önfeláldozó ápolása azzal a súlyos következménnyel járt, hogy pár héttel később megszületett második gyermeke ennek a betegségnek esett áldozatul. (Jobst,2008)

Később orvosként is fontosnak tartotta a nők tájékoztatását a család egészségének fenntartásában. Ezt bizonyítja, hogy gondosan szerkesztette Fischer-Dückelmann Anna A nő mint házi orvos könyvének magyar kiadását. Az előszóban írja: *Könyvünk a család számára készült; célja: a testi-lelki egészség fenntartására vagy visszanyerésére vonatkozó tanáccsal, szabállyal és intéssel segítségre lenni a nőknek, gyakran vajmi tövises életpályájukon. (Dr Fischer-Dückelmann – Dr Hugonnai,1929)*

Ma oly természetes, hogy Magyarországon a lányok tanulnak, sőt többen tanulnak felsőoktatásban, mint a fiúk. De ne feledkezzünk meg arról, hogy ez nem volt mindig így. Ehhez sok, Hugonnai Vilmához hasonlóan eltökélt, a kora tabuit döntögető elkötelezett nő kudarcain és sikerein át vezetett az út. Ezzel a rendezvény-sorozattal is megköszönjük ezt a lehetőséget és

emlékeztetjük magunkat arra, hogy segíteni, bátorítani kell azokat a lányokat, akik számára a tanulás napjainkban is komoly kihívást jelent.

(Czippán Katalin)

A nők tanulásával kapcsolatos korabeli szemléletet jól illusztrálja Madách Imre véleménye: „*A nő korában fejlődik, de teljes férfú érettségre sohasem jut: könnyebben tanul és felfog, de híján van a teremtő géniuszoknak. Dilettáns marad, és soha a művészetet és tudományt előre nem viszi.* (Geőcze, 1904)

1872-ben férje egy újságcikket olvasott fel neki arról, hogy Svájcban már járhatnak egyetemre nők. (A Zürichi Egyetem 1864-ben nyitotta meg kapuit a nők előtt.) Utánaolvasott, és megtudta, hogy az zürichi egyetem orvosi karára érettségi nélkül is felvételt nyerhet. Mivel Magyarországon akkor a lányok még nem végezhetek felsőfokú tanulmányokat, így az érettségi vizsgák lehetőségét sem nyitották meg számukra. Felesége hajthatatlanságát látva férje beleegyezett, hogy Vilma Zürichbe, az orvosi egyetemre menjen, de anyagilag nem támogatta. Vilma eladta az ékszereit, és az egyetem mellett dolgozott, abból tartotta fent magát és fizette a tanulás költségeit és még 1872-ben megkezdte orvosi tanulmányait.

Miután 1879-ben kiváló eredménnyel diplomázott, zürichi sebészi karrierjét hátrahagyva hazatért Magyarországra, mert nagyon hiányzott a gyermeke. Magyarországon a svájci diploma nem volt érvényes, ezért az orvosnő honosítási kérelemmel fordult a budapesti orvosi kar tanári testületéhez, akik a kérést precedensnek tekintették, és attól féltek, hogy a felvilágosult asszonyt többen is követni szeretnék. Trefort Ágoston vallási- és közoktatási miniszter először arra hivatkozott, hogy noha a grófnőnek diplomája ugyan már van, a középfokú végzettsége hiányzik, emiatt nem praktizálhat. Ezután az akkor 34 éves, orvosi diplomás asszony letette az érettségit, második nőként Magyarországon. Ezt követően a miniszter arra hivatkozott, hogy Magyarországon a koedukált felsőoktatásnak nincs megfelelő szabályozása. „*Bármenyire óhajtom is a női oktatás emelését – egyetemek a nők számára nem fognak nyitni.*” (Gozsdák, 2017)

Amikor hazaérve azzal szembesült, hogy kemény munkával megszerzett orvosi diplomáját nem fogadják el, és nőként nem praktizálhat orvosként, a gyógyítás mellett figyelmét a lányok oktatásának elősegítése, a lányok és nők tanuláshoz, diplomához való jogáért folytatott munka felé fordította. Mivel diplomája honosítása után is ellenállást tapasztalt a diplomás dolgozó nőkkal szemben, Hugonnai Vilma megírta *A nőmozgalom Magyarországon* című tanulmányát, amelyben a női emancipáció mellett érvelt. Emellett részt vett a leánygimnáziumok megszervezésében is.

Mivel egy svájci diplomával a zsebében sem lehetett orvos, képes volt arra, hogy az eredeti célt – a gyógyítást és az orvosként való hivatalos elismerést szem előtt tartva tudását, erejét, munkáját egy másik – a nők számára fontos hivatásban kamatoztassa. (Dr Rákócziné Krämer Ágnes)

A fiatalasszony, hogy fent tudja tartani magát Zürichben, a tanulmányai mellett folyamatosan szülésznőként és ápolónőként dolgozott az egyetem klinikáján, hatodéves korában már segédorvos-helyettes lett. Másfél évet töltött Rose professzor (E. Rose /1836-1914/ Berlinben sebészfőorvos, majd Zürichben egyetemi tanár) mellett, aki hiába marasztalta. Haza jött, mert hiányzott neki a gyermeke.

Hugonnai Vilmát nem törte meg, hogy elutasították diplomája honosítását. Kétszer is audienciát kért az oktatási minisztertől, hogy személyesen próbálja meggyőzni, aki azzal érvelt, hogy a tudományos pályára kerülő nők felforgatnák az államot, és zavart okoznának a tudományos életben. Hugonnai nemzetközi példákra hivatkozva visszautasította ezt az érvelést, mire Trefort miniszter azt ajánlotta neki, hogy végezze el a bábaképzőt, majd kezdjen el orvosként dolgozni honosított diploma nélkül, senki nem fogja megbüntetni. Hugonnai Vilma azonban nem fogadta el a felajánlott kiskaput az elfogadhatatlan rendszerben, ezért beiratkozott a bábaképzőre, és oklevele megszerzése után is csak szülésznőként működött. (Nyári, 2015)

Később orvosként is főként női betegek voltak és emellett széles közéleti szerepkört is vállalt, többek között előadást tartott a Magyar Bábaegyesületben a lakás- és településegészségügyről.

Ne misztifikáljuk túl saját korszakunkat, csak tegyük a dolgunkat testi, szellemi, lelki adottságaink, tehetségünk, képességeink mellett érzéseink, társadalmi felelősségünk teljes birtokában! (kép Batthány-Schmidt Margit)

Férje nem örült, hogy felesége dolgozni kezdett, és ezzel önálló jövedelemre tett szert. A házaspár sokasodó konfliktusai miatt végül 1884-ben elváltak. Hugonnai Vilma ekkor már a női egyenjogúság szószólójának is számított. Az őt körülvevő elutasító légkör ellenére nem sokáig maradt társtalán. 1887-ben másodszor is férjhez ment, ezúttal Wartha Vince jeles vegyészprofesszorhoz, műegyetemi tanárhoz, aki egyenrangú szellemi partnerként kezelte feleségét és támogatta munkáját. Vilma 40 évesen szülte meg közös kislányukat, aki szintén a Vilma nevet kapta.

Amikor 1895-ben a magyar kormány rendelkezett a nők bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti képzéséről, Vilma újból kérte zürichi oklevelének elismertetését, amire hosszas procedúra eredményeként előírták három szigorlat letételét. Hugonnai Vilmát 1897-ben, csaknem két évtizeddel svájci diplomájának megszerzése után végül Magyarországon is doktorrá avatták. Ezután már hivatalosan orvosként elsősorban női és szegénybetegekkel foglalkozott.

Felismerve, hogy a világháború miatt mindenkire szükség volt a sebesültek ellátásában, nőkre és férfiakra egyaránt, 1914-ben, mintegy 67 évesen elvégezte a katoniorvosi tanfolyamot, és az összes munkatársát is felszólította erre. Szinte minden Magyarországon addig diplomát szerzett orvosnő követte, betegmegfigyelő állomásokat hozott létre több magyar városban is. 1915-ben katoniorvosi munkáját az „Osztrák Vöröskereszt II. osztályú díszjelvény hadi ékítménnyel” kitüntetéssel ismerte el. Hugonnai Vilma 1922. március 25-én szívszélhűdésben hunyt el. Haláláról egyetlen orvosi szaklap sem emlékezett meg. Hamvai 1980-tól a Kerepesi úti temetőben nyug-

szanak, ahová a Rákoskeresztúri temetőből vitték.

„Hugonnai Vilma nélkül elképzelhetetlen a magyar orvostársadalom 20. századi átalakulása és modernizációja. Magyarország mélyen gyökerező európai szellemiségének egyik újabb hajtása, ahogyan Hugonnai Vilma a magyar nők között elsőként orvosi pályára lép, hosszú évtizedek küzdelmével ismerteti el diplomáját és orvosi hivatásának betöltése mellett közéleti szerepet játszik a nők hivatásbeli egyenrangúságának elismertetése érdekében.” (Varga Benedek)

Hivatásának gyakorlásáért vívott harcával már életében példaképpé vált. Krúdy Gyula 1918-ban így jellemezte egy nőalakját: „szegény tanulni szeretett volna, mint Hugonnai Vilma, ki példaképe volt minden fiatal leánynak.” (Krúdy, 1976) Mára pedig teret, utcát, iskolát, kollégiumot, sőt egy kisbolygót is neveztek el róla, emeltek tiszteletére, emléktáblát, szobrot és számos könyv, cikk állítja őt példaként nemcsak a lányok elé.

Hugonnai Vilma erős, bátor, kezdeményező személyisége utat nyitott a nők számára a tanulásban, a társadalmi megbecsültség kivívásában és korának viszonyai között precedenst teremtett az orvosnők elismerésével. Nélküle sokkal szegényebb és kevesebb lenne a magyar szülész-nőgyógyászat, a várandósgondozás és a népégszégügy (Bábiné Szotzfried Gabriella).

Ennek ellenére méltatlanul keveset tudunk hazánk első női orvosáról. Nem tudjuk, csak sejtjük, hogy milyen lelki tusakodást jelenthetett számára a külföldön, gyermeke nélkül töltött időszak; milyen plusz terhet első férjével megromlott viszonya; vagy hogy mennyire volt csalódott amiatt, hogy oly hosszán kellett kilincselnie, hogy kemény munkával szerzett tudásával végre szolgálhassa hivatását hazánk orvosai között első nőként. Néhány dolgot viszont biztosan ismerünk. Ismerjük az elszántságát, merészségét, mely végigsegítette őt abban, hogy érvényre juttassa azokat az eszméket, amelyek ma már megkérdőjelezhetetlenek.

Az interjúalanyok bemutatása

Batthyány-Schmidt Margit

őstermelő, a hazai civil szféra egyik legaktívabb női tagja, vállalkozó. 8 évvel ezelőtt megalapította a Magyar Női Unit, melynek megalapítása óta elnöke, 6 éve vezeti a Magyar Bathyány Alapítványt. Nem-

zetközi szervezetek elnökségi (COPA-COGEKAN Női Bizottság) és igazgatótanácsi tagja (WUSME Kis- és Középvállalkozások Világszervezete). A Batthyány család érdekeltiségébe tartozó agrárvállalkozások vezetőjeként elkötelezetten és tudatosan fejleszti a vidéki gazdálkodói életet, felelősséget vállalva gyermekei, nőtársai és a jövő generációinak sikereiért.

Várfalvi Marianna

védőnő, szülésznő, közszolgálati- és egészségügyi menedzser. A hazai szülő-szerepre és szülésre felkészítő program, a családközpontú szülészeti és újszülött ellátás kidolgozásában, oktatásában és kutatásában egy életre szóló hivatásra talált. 1991-óta a hazai és

nemzetközi szakmai szervezetekben aktív tevékenységet folytat. Önkéntes szerkesztője a Mária Rádióknak. Az Országos Kórházi Főigazgatóság védőnői szakmai tanácsadója, és a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért kutató-elemzője. Tagja a Népesedési Kerekasztalnak, a Magyar Védőnők Szakmai Szövetségének elnöke.

Czippán Katalin

oktatóként, trénerként, szakértőként dolgozik a fenntarthatóság és egészségfejlesztés területén Magyarországon és nemzetközi szinten egyaránt. Az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság tagja. 2020-21 között elnöke volt az nevelésügyi

szakbizottságának, ebben a pozíciójában kezdeményezte, hogy 2022-ben Magyarországon az UNESCO-val közösen emlékezhessünk Hugonnai Vilmára. Meggyőződése, hogy az oktatás feladata, hogy hozzájáruljon a reziliens közösségek, társadalmak létrejöttéhez azért, hogy pallérozza az elmét, megnyitja a szíveket és felemeli a lelkeket.

Dr Rákócziné Krämer Ágnes

Szülésznő, szülésre felkészítő, diplomás ápoló, egészségügyi menedzser, laktációs és perinatális szaktanácsadó. Munkája középpontjában mind kórházi gyakorlatban, mind magánpraxisában a baba-mama és a családközpontú

segítést tartja elsődleges feladatának. A szülésznői felelős hivatás segítése és népszerűsítése érdekében volt az Országos Bábaszövetség elnökségi tagja, 2017-től pedig a Magyar Szülésznők Egyesületének alelnöke.

Varga Benedek

a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével kitüntetett történész, levéltáros, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Levéltár igazgatója. 2016 és 2021 között a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója. Tagja a Magyar Tudományos Akadémia Orvostörténeti Munkabizottságának és a Múzeumok Nemzetközi Tanácsának. A Hugonnai100 megemlékezéseket kezdettől fogva támogatja szakmailag és méltó helyszínt biztosít a megbeszéléseknek, rendezvényeknek.

Bábiné Szottfried Gabriella

védőnő, gyermek- és ifjúságvédelmi tanácsadó, egészségügyi projektmenedzser. 20 éven át védőnőként dolgozott védőként, így természetes volt, hogy miniszteri biztosként elindította a védőnői szolgálat megújítását, valamint kezdeményezte és előkészítette a magyar védőnői szolgálat hungarikummá minősítését. Négy éven át vezette az Egészségügyi Szakmai Kollégium Védőnő Tagozatát 2020 óta az Országos Kórházi Főigazgatóság népegészségügyi-ért és prevencióért felelős főigazgatóhelyettese.

Hugonai Vilma (1847-1922) első magyar orvosnő halálának 100. évfordulója UNESCO-val közös megemlékezés, továbbiakban: „HUGONNAI 100” rendezvénysorozat megvalósítása érdekében a Magyar Női Unió és az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság együttműködési megállapodást írt alá a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtár és Levéltár, a Magyar Védőnők Szakmai Szövetsége, a Kopp Mária Intézet a Népesedésért a Családokért (KINCS), az Országos Kórházi Főigazgatóság és a Magyar Szülésznők Egyesülete szervezetekkel. Amennyiben tájékoztatást szeretne a tervezett eseményekről, vagy rendezvénye van, mellyel csatlakozni kíván a megemlékezés sorozathoz, kérjük, az info@mnunio.hu címen jelezze.

Felhasznált irodalom

Bán András - Doherty, Peter - Žinkernagel, Rolf (1997): *Orvosi Nobel-díj 1996 in Orvosi Hetilap. 1997. november (138. évfolyam, 44-48. szám)*

Dr Fischer-Dückelmann A. – Dr Hugonai V. szerk. (1929): *A nő mint háziorvos, Az egészség ápolásának kézikönyve, különös tekintettel a női- és gyermekbetegségekre, valamint a szülészetre és gyermekápolásra. Révai. Budapest*

Geőcze Sarolta (1904): *Veres Pálné és a magyar társadalom evolúciója in Magyar Pedagógia 13. Franklin Társulat. Budapest*

Gozsdák Attila (2017): *200 éve született Terfort Ágoston. <https://honismeret.hu/honismeret-folyoirat/ketszaz-eve-szulett-terfort-agoston> letöltve: 2022. március 12-én*

Jobst Ágnes (2008): *A női szerepek határátlépésének értelmezése az első magyar orvosnőről szóló narratívákban (Hugonai Vilma, 1847-1922) in Múltunk – politikatörténeti folyóirat 53. 2. szám A nő és a politika.*

Krúdy Gyula (1976) *Bukfenc in Palotai Álmodók – kisregények. Szépirodalmi Kiadó. Budapest online elérhető 2022. március 29-én: tinyurl.com/y2ff2jke*

Nyári Krisztián. (2015): *Igazi hősök, 33 magyar. Corvina kiadó. Budapest*

Szabó Ádám (2020): *Teret neveztek el Hugonai Vilmaról az első magyar orvosnőről in <https://semmelweis.hu/hirek/2020/09/09/teret-neveztek-el-hugonai-vilmarol-az-elso-magyar-orvosnora/> letöltve: 2022. március 29-én*

A cikkben elhelyezett fotó dr. Hugonai Vilma-t ábrázolja. A fotót a Nemzeti Múzeum (NM)-Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár bocsátotta rendelkezésünkre.